

€ 1,00

VERENIGING VOOR BELANGENBEHARTIGING VAN HOOGBEGAAFDEN IN ONDERWIJS EN ONTWIKKELING

POSTBUS 32015 2303 DA LEIDEN POSTBANK 7227425 KVK LEIDEN 40448421 TEL 023-5479784
E-MAIL: INFO@HINTNOORDZUIDHOLLAND.NL INTERNET: WWW.HINTNOORDZUIDHOLLAND.NL

Dit artikel is ook opgenomen in **Hoogbegaafde kinderen zijn anders**

Onderpresteren

*wat is het
en
wat doe je er aan*

Willy Peters

Lezingverslagen

Er is op verschillende manieren geprobeerd om het gedrag van onderpresteerders te veranderen. Veel van deze pogingen maken gebruik van gedragsmodificatieprogramma's, die vooral werken met contracten om de gewenste resultaten te bereiken. In deze contracten wordt het gewenste gedrag, of het ongewenste, of zelfs beide beschreven. Er ontstaat daarmee een dwingend regime waarmee de scholier wel weet wat er van hem of haar verwacht wordt, maar dat lang niet altijd het gewenste resultaat geeft. Waarschijnlijk is dit te verklaren doordat er gebruik gemaakt wordt van externe beloningen (of straffen) om zo het gewenste resultaat te krijgen. In mijn werk met onderpresteerders ben ik dit de laatste jaren veel tegen gekomen. Het lijkt een aantrekkelijke aanpak, maar toch wringt er iets.

Uit de literatuur weten we, dat programma's die het doel hebben onderpresteerders te veranderen, nauwelijks resultaat hebben. Althans: wanneer men probeert de resultaten van dergelijke programma's te meten, blijkt er niet veel uit te komen. Dat is frustrerend als je er veel tijd en energie in hebt gestoken en je het gevoel hebt dat het wel helpt.

Dit fenomeen heeft me geïrriteerd en gefascineerd. Hoe kan het dat zoveel goedbedoelde energie zo weinig rendement oplevert? In gesprekken over onderpresterende jongeren melden ouders vaak dat ze teleurgesteld zijn in de begeleiding vanuit school. Het speciale programma leverde niet veel op en het was onduidelijk wat de inhoud van de begeleiding precies was. Daarmee is het grote zwartepieten begonnen. Ouders en school schuiven elkaar de verantwoordelijkheid toe. En de lachende derde? Die is er niet. De betreffende leerling kan op het moment wel het gevoel hebben dat het probleem opgelost is zolang ouders en school elkaar de schuld geven, maar uiteindelijk is hij of zij natuurlijk zelf de grote verliezer.

Invmiddels zijn er veel zelfhulpboeken op het gebied van onderpresteren op de markt. Ook op internet is er heel veel te vinden. Iedereen kan leren hoe onderpresteren aangepakt moet worden. Meestal wordt er gebruik gemaakt van (cognitieve) gedragstherapie, waarbij geprobeerd wordt het gedrag te veranderen, waardoor de attitude van de leerling als vanzelf zal veranderen. Mijn indruk is dat deze benadering te oppervlakkig is. Maar wat is dan de sleutel? Hoe pakken we het probleem dan wél aan?

Laat ik nog eens opsommen wat ik al eerder uitgesproken heb over onderpresteren en de oplossingsstrategieën:

- o onderpresteren is moeilijk te overwinnen
- o de meeste programma's die ontwikkeld zijn hebben hun effectiviteit niet bewezen
- o een meerdimensionaal probleem heeft ook een meerdimensionale oplossing nodig
- o ouders moeten bij de oplossing betrokken worden
- o verbeter het zelfbeeld
- o verbeter het zelfinzicht door gesprekken met *peers* (ontwikkelingsgelijken)
- o train cognitieve vaardigheden
- o stel geïndividualiseerde doelen in het onderwijs...

Het is dus een verzameling van aanbevelingen die allemaal op verschillende manieren werken. Tijdens het nadenken over die achtergronden ben ik tot de volgende conclusie gekomen. Soms is het misschien niet compleet nieuw wat u leest of vind u het wat te zweverig. Toch hoop ik dat u mee wilt gaan op de zoektocht naar het geheim van het onderpresteren!

De achtergrond

Ieder mens moet in zijn leven een aantal dingen oplossen. Soms is dat iets wat voor iedereen hetzelfde is, zoals leren lopen. Bij andere zaken stelt de omgeving bepaalde grenzen om voor iets in aanmerking te komen, bijvoorbeeld de leeftijd waarop je stemrecht krijgt. Of iets omdat je zelf een doel hebt gekozen, bijvoorbeeld je beroepskeuze. Dit zijn allemaal voorbeelden van ontwikkelingsstaken, een door Havighurst in de literatuur over ontwikkelingspsychologie geïntroduceerd begrip. Het gaat daarbij om zaken die iemand moet afronden om verder te kunnen naar een volgend ontwikkelingsniveau. Iets wat dus je hele leven blijft spelen. Ook voor pubers geldt dat. Taken die in deze fase vooral een rol spelen zijn de volgende:

- o een seksegebonden identiteit aannemen
- o je fysieke zelf accepteren
- o emotionele onafhankelijkheid van ouders en andere volwassenen bereiken
- o normen en waarden en een levensideologie opbouwen
- o je sociaal verantwoordelijk (gaan) gedragen (Havighurst, 1972)
- o nieuwe en meer volwassen relaties opbouwen met leeftijdsgenoten
- o je voorbereiden op een loopbaan om in je eigen levensonderhoud te voorzien
- o je voorbereiden op een relatie (huwelijk) en een eigen gezinsleven

Dit allemaal samen noemen we de vorming van de eigen identiteit. Een blik op deze ontwikkelingstaken maakt duidelijk waarom hoogbegaafde jongeren hier problemen mee kunnen hebben. Het is een bekend gegeven dat de sociale relaties, door het verschil in belangstelling, bij hoogbegaafde kinderen en jongeren vaak moeilijk zijn. Het opbouwen van volwassen relaties kan moeilijk zijn als er onvoldoende ontwikkelingsgelijken te vinden zijn. Door het relatieve isolement waarin veel hoogbegaafde kinderen opgroeien, hebben ze een gebrek aan ervaring in het aangaan en onderhouden van sociale relaties.

Voor hoogbegaafde jongeren is de vorming van hun seksegebonden identiteit soms moeilijk. Het is een bekend gegeven dat meisjes vaak wiskunde afwijzen, omdat het niet vrouwelijk is om daarin uit te blinken. Wanneer je dus als meisje je wiskundige begaafdheid wilt ontwikkelen moet je tegen dit vooroordeel opboksen. Voor jongens geldt iets dergelijks. Veel hoogbegaafde jongens maken door hun gevoeligheid en hun neiging tot reflectie geen erg mannelijke indruk. En dat kan gevaarlijk zijn in een fase waarin je onzeker bent over je eigen identiteit.

Misschien is de acceptatie van je eigen lichaam het minst specifieke probleem voor hoogbegaafden. Wanneer je echter meer denk- of computerspellen doet in plaats van sport dan is het gevolg vaak wel een houterigheid die bij de omgeving niet goed valt. En wat te denken van kinderen die versneld zijn en daardoor veel later dan hun klasgenoten gaan puberen?

Onafhankelijkheid van je ouders en andere volwassenen bereik je niet makkelijk als je als middelbare scholier juist meer bent aangewezen op hun hulp. Bijsturing van je gedrag door al die volwassenen is niet wat je wilt omdat het juist nu je taak is om zelfstandig te worden. Dit is de reden waarom contracten vaak zo weinig opleveren.

Het gebeurt zeker niet bij iedereen, maar ik kom in mijn praktijk toch regelmatig studenten tegen die moeite hebben met de voorbereiding op het aangaan van een relatie / huwelijk of het stichten van een gezin (Havighurst kwam met zijn ideeën in de jaren vijftig van de vorige eeuw...). Een meisje van 23 had erg veel moeite om toe te geven dat ze zocht naar een partner, naar iemand om lief te hebben en bij weg te kruipen om samen het leven aan te gaan. Deze bekentenis ging met veel emotie, vooral schaamte, gepaard. Als student zat ze maatschappelijk nog half in de rol van kind, afhankelijk van de ouders, maar biologisch gezien was het tijd dat haar lichaam aan het werk kon. Deze spanning probeerde zij te ontkennen.

De twee laatste taken gaan goed samen. Sociaal verantwoordelijk gedrag vertonen en het vormen van een levensideologie lijken voor hoogbegaafde jongeren niet zulke grote problemen op te leveren. Ik denk zelfs dat deze opdrachten voor hen relatief gemakkelijk, zeker niet moeilijker dan voor anderen, te vervullen zijn.

Deze overweging maakt het wel duidelijk dat het hoogbegaafd zijn zeker geen voordeel oplevert en van daar uit is het te begrijpen dat onderpresteren een manier kan zijn om weg te vluchten voor één of meer van deze opdrachten. Toch is het voor het vormen van een enigszins harmonieuze eigen identiteit nodig om deze taken goed uit te voeren.

De onderpresteerders waarover we hier spreken hebben in hun schoolloopbaan geleerd om makkelijk succes te behalen. Het stereotype beeld is de veelbelovende basisschoolleerling die in het voortgezet onderwijs ontspoot. De brave, goedwillende leerling verandert in een wild om zich heen slaande jongere, of in een depressief ogende ontwijker. Wanneer het niet meer op de oude manier (met niets speciaals doen goede resultaten bereiken) lukt, zien ze geen andere mogelijkheid dan te proberen het voorgelegde werk zoveel mogelijk te ontwijken. Een van de eerste jongeren die ik in mijn werk tegenkwam had dit tot een ware kunst verheven: ontwijkgedrag, winkeldiefstal, drugsgebruik en ander antisociaal gedrag.

Je zou de hoogbegaafde onderpresteerder dus kunnen zien als iemand die niets meer wil. In contracten wordt dan ook vaak het ontbreken van intrinsieke motivatie gecompenseerd door er extrinsieke voor in de plaats te stellen. Toch is dat niet geheel bevredigend. Want natuurlijk willen onderpresteerders wel iets. Ze weten alleen niet wat ze willen. Ik vermoed dat ze vaak bang zijn voor iets waarmee ze niet geconfronteerd willen worden. Waarschijnlijk angst om te mislukken, om niet te voldoen aan de verwachtingen. Volgens de Amerikaanse onderzoeker Reiss is motivatie eigenlijk altijd intrinsiek. Mensen doen iets om aan bepaalde behoeften te kunnen voldoen. Misschien zijn de drijfveren niet bewust, maar wel altijd persoonlijk, van onszelf en dus intrinsiek. Volgens Reiss bestaan er zestien verschillende basisdrijfveren of motieven. Hij spreekt van *multifaceted motivation*.

Naam	Inhoud: Behoeft...	Gevoel
macht	om anderen te beïnvloeden	doelmatigheid
nieuwsgierigheid	om kennis te hebben	verwondering
onafhankelijkheid	aan autonomie	vrijheid
status	aan sociale standing (en aandacht)	positieve zelfwaarde
sociaal contact	aan kameraadschap	plezier
wraak	aan wraak	rechtvaardiging
eer	om een traditionele morele code te gehoorzamen	trouw
idealisme	om de samenleving te verbeteren	compassie
lichaamsoefening	om spieren te oefenen	vitaliteit
romantiek	aan seks	lust
gezin	eigen kinderen grootbrengen	liefde
orde	te organiseren	stabiliteit
eten	aan eten	verzadiging
acceptatie	aan goedkeuring	zelfvertrouwen
sereniteit	om angst te vermijden	veilig, ontspannen
sparen	om te verzamelen, waardevol of waardeloos (soberheid)	eigendom

Wil je met een contract iets bereiken, dan zal de beloning die in het contract is opgenomen dus moeten voldoen aan één of meerdere motivaties die hier opgenoemd zijn. Bij het werken met contracten wordt er vaak onvoldoende bij stilgestaan of de beloning wel een echte beloning is. Als bijvoorbeeld het bereiken van een betere status in de groep de belangrijkste doelstelling is, dan zal het goed duidelijk gemaakt moeten worden op welke manier betere cijfers bij kunnen dragen aan het bereiken van dat doel. Anders zal het contract weinig kans van slagen hebben.

Ieder mens heeft de opdracht om bij het volwassen worden dat wat hij in zich heeft tot ontwikkeling te brengen. Voor sommigen is deze opdracht verbonden aan religie. Voor anderen is het een simpel gevolg van het mens zijn. Je kunt eigenlijk niet anders. Door denkers uit allerlei disciplines wordt besproken wat nu eigenlijk onze opdracht is. In die veelheid van opvattingen blijken toch een paar basale uitgangspunten te bestaan. Mensen moeten in ieder geval voor zover zij kunnen de verantwoordelijkheid voor hun leven op zich nemen en er met wat hen gegeven is iets goeds van maken. Of dat nu leidt tot een beloning op korte termijn of pas in een hiernamaals, de opdracht blijft hetzelfde. En daarbij komt "Ken Uzelve" goed van pas. Zelfinzicht niet als een middel om iets te bereiken, maar als doel waarmee een leven gevuld kan worden. Ik heb mij in het verleden laten inspireren door het werk van Erich Fromm, die vanaf de jaren dertig probeerde te begrijpen waarom mensen zulke verschrikkelijke dingen konden doen als het volgen van Hitler. Hij komt tot de conclusie dat er nogal wat mensen zijn die de verantwoordelijkheid voor hun leven niet kunnen accepteren en dat dit leidt tot een aantal negatieve gevolgen. Als waarnemer van de mensen in zijn tijd komt hij tot de conclusie dat de vlucht voor de eigen verantwoordelijkheid uitmondt in een vlucht in autoritarisme, destructivisme en automatisch conformisme.

Maar waarom vluchten mensen weg voor hun verantwoordelijkheid? Volgens Fromm heeft de moderne mens (hij schrijft in de jaren veertig van de vorige eeuw) angst voor de vrijheid die de kapitalistische samenleving hem biedt. Allerlei dwingende banden zijn weggevallen, ze krijgen de ruimte om hun leven

in te vullen zoals zij zelf willen. Deze ruimte is niet alleen een vrijblijvend aanbod; het is ook een plicht om iets met je leven te doen. Dit lijkt precies op de positie van de adolescent. Er is een zeer ruime keuze in opleidingsmogelijkheden en beroepen, die allemaal even interessant en veelbelovend zijn. In onze cultuur ga je je schuldig voelen als je niet van alle aspecten van het leven ten volle hebt genoten. Bungeejumpend trekken we met onze rugzak door de wereld, op zoek naar een zinvol engagement. Maar kiezen betekent ook meteen het niet kiezen van al het andere wat te beleven valt. De keuze van één optie kan nooit opwegen tegen al het andere. Wanneer je capaciteiten hebt die diverse mogelijkheden binnen je bereik brengen is de keus welke mogelijkheden je moet laten vallen des te moeilijker.

Wat doen we er aan

Ik hoop dat bovenstaande overwegingen kunnen werken als richtingaanwijzers bij het zoeken naar oplossingen.

Bij Michael D. Whitley kwam ik een aanpak tegen die mij erg aansprak omdat ik dezelfde ideeën over onderpresteren heb. Hij richt zich tot de ouders en ik denk dat in Nederland dat nog te weinig wordt gedaan. Ouders kunnen een rol spelen in het veranderen van het onderpresteergedrag van hun kinderen. Heel lang heb ik aangenomen dat dit niet mogelijk was omdat hulp van de ouders haaks staat op de drang om zelfstandig te worden en juist los van de ouders te raken.

Langzamerhand denk ik er anders over. Nog altijd vind ik dat er een gedeelde verantwoordelijkheid bestaat tussen school, ouders en de leerling. Maar allemaal moeten ze actief meedoen. In zijn zelfhulpboek *Bright Minds, Poor Grades* beschrijft Whitley eerst een aantal typen onderpresteerders. Die noem ik hier niet omdat dit in de uiteindelijke aanpak geen rol lijkt te spelen. Volgens Whitley zijn de kenmerken van onderpresteerders:

Algemene kenmerken

- 1 onderpresteerders zijn slim, ze zijn niet gewend om moeite te doen om succesvol te zijn
- 2 onderpresteerders hebben geen doorzettingsvermogen, zelfs wanneer ze het goed willen doen
- 3 onderpresteren is een chronisch probleem dat niet vanzelf weer weggaat
- 4 onderpresteren gebeurt meestal in meerdere levensgebieden
- 5 onderpresteerders hebben moeite met normaal werk

Kenmerk 1 en 2 zijn duidelijk een gevolg van het hoogbegaafd zijn: er is onvoldoende 'training' in het omgaan met tegenslagen. Kenmerk 3 en 4 zijn vooral gerelateerd aan het langdurig onderpresteren: het is een verschijnsel dat zich ongemerkt uitbreidt en steeds hardnekkiger wordt. Kenmerk 5 is vooral van belang het juist in het alledaagse, niet-opvallende gedrag een probleem wordt en doordat het niet zo'n dramatische vorm aanneemt valt het dus niet meteen op.

Karakterkenmerken

- 1 onderpresteerders hebben geen zelfdiscipline
- 2 onderpresteerders nemen geen verantwoordelijkheid voor hun gedrag
- 3 onderpresteerders offeren niets op voor hun toekomst
- 4 onderpresteerders zijn afhankelijk in hun werk
- 5 onderpresteerders hebben angst voor persoonlijke verantwoordelijkheid
- 6 onderpresteerders verzinnen smoesjes die hen onverantwoordelijk laten
- 7 onderpresteerders liegen tegen zichzelf en anderen
- 8 onderpresteerders hebben geen zelfcontrole
- 9 onderpresteerders hebben geen inzicht en zelfkennis

Kenmerk 1, gebrek aan zelfdiscipline, speelt een rol bij het starten met je werk én met het volhouden daarvan. Opvallend is dat ze moeilijk aan het werk te krijgen zijn en dat ze moeite hebben hun vrije tijd te vullen. Ook als ze zeggen gewoon een leuke tijd te willen hebben, blijken ze niet in staat die tijd zo in te vullen dat het leuk wordt. Met kenmerk 4 wordt bedoeld dat er goed toezicht moet zijn om het werk ook productief te laten zijn. Dit is een valkuil omdat ze hiermee ook hun afhankelijkheid in stand houden. Doordat ze anderen beslissingen laten nemen, leren ze niet die taak zelf op zich te nemen. Kenmerk 7 klinkt hard, maar is wel een feit. Het begint met het verzwijgen van resultaten op school, via uitvluchten

over het niet uitvoeren van schoolwerk soms zelf naar pathologische vormen van liegen. Er ontstaat een wirwar van leugens waarin de leugenaar steeds verder verstrikt raakt.

Wat helpt onderpresteerders in ieder geval niet?

- o **Logica:** uitleggen hoe en waarom het werk gedaan moet worden is weinig zinvol omdat ze geen link leggen tussen hun begrip en hun handelen
- o **Omkopen:** welke beloning ook in het vooruitzicht gesteld wordt, de onderpresteerder zal proberen de waarde van die beloning voor zichzelf uit te hollen
- o **Studievaardigheden trainen:** de meeste onderpresteerders weten echt wel hoe ze hun werk moeten aanpakken. Training heeft vaak slechts tijdelijk succes. Door hun afhankelijkheid presteren ze beter in de kleine groep waarin dergelijke trainingen worden aangeboden. Op school gaan ze daarna weer onder in de groep
- o **“Wie zijn billen brandt...”:** werkt niet bij hen omdat hun zicht op het verband tussen oorzaak en gevolg vertroebeld is. Ze zoeken de oorzaken voor ongewenste resultaten buiten zichzelf en kunnen dus, denken ze, niets doen om gewenste resultaten te bereiken

Uitgangspunten voor ouders:

- o **Ouders werken samen:** Nog meer dan voor andere kinderen is het belangrijk dat ouders in alles samenwerken. De ene ouder moet dus niets aan het kind beloven terwijl de andere ouder daar niets van weet. Ook beslissingen moeten samen genomen worden en beiden moeten er achter staan.
- o **Ouders bepalen waarden en normen:** uit onderzoek is bekend dat kinderen over het algemeen de waarden en normen van hun ouders overnemen. Zelfs als zij ze verwerpen, kopiëren ze als het ware het gedragspatroon van hun ouders. Daarom moeten ouders hun eigen uitgangspunten niet te veel ter discussie laten stellen door hun kind. Een gesprek is goed, een discussie ook, maar de ouders moeten uiteindelijk wel een duidelijk standpunt innemen. Ouders zijn tenslotte ook wettelijk aansprakelijk voor het gedrag van hun kinderen.
- o **Geen uitvluchten verzinnen:** wanneer ouders het gedrag van hun kinderen goed praten, belanden ze al snel op een hellend vlak. De slimme onderpresteerder heeft heel snel door dat de ouders bereid zijn om achter hem of haar te staan en om eventueel zelfs met nieuwe excuses komen. Het excuus is vaak: “Toen ik zo oud was deed ik het ook zo”. Daarmee wordt het signaal gegeven dat het gedrag niet veranderd hoeft te worden.
- o **Verander het kind, niet de omgeving:** wisselen van school heeft zelden nut. Heel veel kinderen die van school gewisseld zijn hebben daar geen positieve resultaten van ondervonden. Het is veel zinvoller om het probleem aan te pakken op de eigen school. Alleen wanneer van de kant van de school geen enkele medewerking wordt ondervonden kan schoolwisseling zinvol zijn.
- o **Het leven is hard.** Ouders hebben de neiging om hun kinderen voor alle ellende die hen zou kunnen overkomen te behoeden. Kinderen moeten leren zelfstandig met tegenslagen om te gaan. Het leren omgaan met teleurstellingen is een essentiële voorwaarde om volwassen te worden.

Wanneer men met de begeleiding van een onderpresteerder wil beginnen zijn er enkele noodzakelijke voorwaarden. Wat heb je nodig om een kind te kunnen veranderen?

- o **Een opvatting over het ouderschap.** Ouders, en ook begeleiders, moeten een duidelijk beeld hebben over wat hun taak is en welke rol ze (moeten) spelen in het leven van hun kind. Je moet soms wat tegengas geven, ook als het je kind niet goed uitkomt.
- o **Een absoluut positieve instelling.** Het is heel moeilijk om bij een onderpresteerder uit te gaan van het goede en steeds weer in contact te zoeken naar positieve aanknopingspunten. Veel ouders geven het op en zien alleen nog negatieve punten. Zonder hulp komen ze hier vaak niet meer uit. Toch is het nodig om – bij alles wat tegenzit- steeds de klemtoon te leggen op de dingen die het kind goed heeft gedaan.
- o **Niet meer liegen over school.** Door niet boos te worden kun je voorkomen dat het kind behoefte voelt om te liegen over school. Een absolute vereiste is dat ouders zich kunnen inhouden en hun teleurstelling misschien wel laten merken, maar dan op een constructieve, positieve manier.

- o **Hanteer de 'aan de slag' aanpak:** uitgangspunt is dat al het werk voor school gedaan moet worden. Er is geen ontkomen aan. Wanneer ze opdrachten vergeten moet worden nagegaan waar het mis is gegaan en hoe het hersteld kan worden.
- o **Geen cijfers lager dan een 6:** in het schoolwerk moet geen "hypotheek" zitten: met Kerst een dikke onvoldoende, maar die kan wel ingehaald worden met Pasen. Daarmee schuif je werk vooruit. Wanneer al het werk zo gedaan wordt, dat het aan de minimumeis voldoet, is er nooit reden voor zorg.
- o **Bij weerstand: wie is de baas?** Ouders moeten het kind duidelijk maken dat deze zichzelf en de opvoeders niet langer voor de gek kan houden. Wanneer het kind niet zelf met plannen komt om de problemen aan te pakken, dan nemen de ouders het initiatief. Zij zijn tenslotte verantwoordelijk voor hun kind.
- o **De socratische methode:** in gesprekken met onderpresteerders moet je eigenlijk alles vragen. Ga er niet van uit dat de intentie tot het behalen van goede resultaten aanwezig is: vraag er naar. Is het kind ontevreden met een onvoldoende of niet? Dit is geen vrijblijvende manier waardoor je geen commentaar hoeft te geven, maar een poging om de beweegredenen van het kind te leren kennen.

De tien stappen

Omdat Whitley in mijn ogen een stap was vergeten heb ik die toegevoegd, helemaal aan het begin.

- o **Stel van tevoren vast wat het doel is dat bereikt moet worden.** Een diploma? Voordat de begeleiding kan beginnen moet het einddoel duidelijk zijn. In een gesprek met het kind zal dit moeten worden vastgesteld. Als het kind bijvoorbeeld het belang niet ziet van het behalen van het diploma op de middelbare school, dan zal er een alternatief moeten komen. Vakken vullen in de supermarkt kan een alternatief zijn. Maar ook: hoe lang is het kind nog leerplichtig en dwingt de wet dus af dat je naar school gaat? Dit is wel geen positieve motivatie om verder te gaan, maar wel de werkelijkheid. En in de meeste gevallen willen de kinderen hun diploma wel halen.
- o **Waarden als eerlijkheid, vertrouwen en waarheid moeten worden volgehouden.** Vertrouwen is een basisvoorwaarde in de begeleiding. Van de ouders en het kind wordt een open, eerlijke houding verwacht. Vaak betekent dit een verandering: openheid en eerlijkheid is nodig om de situatie te kunnen veranderen. Goed en slecht nieuws moet gewoon op tafel komen en slecht nieuws zal niet leiden tot woede-uitbarstingen van de ouders. Ook preken blijven achterwege. Er moet gezamenlijk worden gezocht naar wegen om de situatie te verbeteren. Een complicatie kan zijn dat de kinderen hun problemen niet met hun ouders willen bespreken. Toch moeten ze dit wel gaan doen en daarom is het nodig dat de ouders een receptieve en positieve houding blijven aannemen. Door over je werk te praten, met name over wat niet goed gaat, leer je de situatie beter onder ogen te zien. Wanneer het kind volhoudt dat hij of zij het zelf wel kan, kan er worden gewezen op de slechte cijfers van de laatste tijd. Hier moeten ouders dus resoluut volhouden.
- o **Doelen voor de lange en korte termijn moeten worden geformuleerd.** Het grote doel uit de eerste stap wordt uitgewerkt in deelstappen. Die doelen hoeven niet altijd te liggen op het vlak van het behalen van goede cijfers. Het is ook een doel om je werk niet te vergeten en je planning na te komen. Concrete doelen zullen het kind nerveus maken en ze zullen gaan tegensputteren. Ook hier moeten ouders een robuust vertrouwen uitstralen dat er in ieder geval *geprobeerd* wordt om de doelen te behalen. Het proberen is misschien wel het eerste doel.
- o **Uitzoeken hoe de doelen gerealiseerd kunnen worden.** In deze fase wordt er informatie ingewonnen over hoe de doelen te halen zijn. Deze informatie zal nogal gedetailleerd zijn en zowel op de lesstof, als de manier waarop het onderwijs gegeven wordt, ingaan. Omdat onderpresteerders niet zo vaardig zijn in het plannen, is het noodzakelijk hen hierbij te helpen om alle relevante informatie op een rij te krijgen. Tegenwoordig is het zelfs mogelijk om via internet begeleiding te krijgen bij het maken van een huiswerkplanning (bijvoorbeeld via www.intervent.nl). Onderpresteerders geven niet graag gedetailleerde informatie omdat ze daarmee worden gedwongen verantwoording af te leggen. Ook hier moet dus stevig worden volgehouden. Een engelengeduld doet wonderen!
- o **Selecteer een probleem en onderzoek het perspectief van het kind.** Uit de informatie die bij de vorige stap duidelijk geworden is, moet een speerpunt gekozen worden, samen met het kind. Waar moet het eerst iets veranderd worden? En hoe kan dat het best worden aangepakt? In het gesprek

hierover zal er vanzelf een verandering plaatsvinden. Het kind zal meer gaan vertellen over de eigen gedachten en gevoelens. Dit is een stap in de goede richting die beloond moet worden.

- o **Maak een verbinding tussen het probleem van het kind en het al dan niet realiseren van het gestelde doel.** Hier gaat het om iets wat eigenlijk voor de meeste mensen vanzelfsprekend is. Waarom lukt het niet om je werk op tijd in te leveren of een voldoende te halen? Waarom vergeet je dingen? Het kind moet het verband leren zien en ophouden het probleem 'op te lossen' door het simpelweg uit te stellen. Door dit verband te bespreken wordt het kind zich bewust van het verband tussen de eigen inspanning en het resultaat. Voor onderpresteerders zijn toetsen op school vaak een soort loterij: je doet iets en wacht met spanning het resultaat af.
- o **Help het kind concrete plannen te maken om de doelen te realiseren.** Als duidelijk is geworden wat het verband is tussen succes en de acties die gevolgd moeten worden om dat succes te behalen, moeten die acties ook gaan plaatsvinden. Laat vooral het kind zelf ideeën aandragen en probeer ze uit. Dit roept veel weerstand op en kan daarom lang duren. Neem er de tijd voor. Ook als een idee niet zo goed lijkt, is het misschien toch goed om het uit te proberen om zo het kind weer zelf verantwoordelijkheid te laten nemen.
- o **Herdefinieer succes en falen als het nakomen van eigen plannen; analyseer de beslissingen die genomen moeten worden om succesvol te zijn.** In feite is het echte succes dus het nakomen van wat je zelf gepland had. Dus moet je eerst plannen welke stappen gezet moeten worden: Op tijd met je werk beginnen, je niet laten afleiden, eventuele onduidelijkheden ophelderen door na te vragen. Het zijn allemaal acties die gepland en vooral uitgevoerd moeten worden. Wanneer dat gebeurd is, is een belangrijk succes gehaald. En wanneer je iets vergeten bent is dat ook een beslissing! Maar welke?
- o **Begin met introspectie: exploreer gevoelens en conflicten bij het volgen van de eigen plannen.** Wat is moeilijk? Welke keuzes heb je moeten maken wat heb je erbij gewonnen of verloren? Wanneer een kind minder tijd heeft gehad om met leeftijdgenoten rond te hangen, is dat voor het kind ook een verlies. Dat gevoel mag ook een plaats krijgen. Het omgekeerde werkt vaak ook: dwing jezelf om een slecht gevoel te krijgen wanneer je niet hebt voldaan aan je eigen planning. Dit is een techniek die veel gebruikt wordt bij studenten die moeite hebben om hun studiediscipline vol te houden. Het kind mag het werk ook stom vinden. Het werk is dan wel stom, maar het is geweldig dat ik het heb volgehouden tot het af was! Kinderen moeten hier weer leren om hun echte gevoel onder ogen te zien. Tevreden zijn over iets wat gedaan is terwijl het inhoudelijk niet leuk was. Het is een hele prestatie als je dat kunt opbrengen.
- o **Zorg voor motivatie om de eigen plannen vol te houden.** De vraag is: "Zijn je plannen duidelijk. Wat ga je nu echt doen?" Hier moet worden geprobeerd de uitvoering van de plannen te bevestigen door op een concreet niveau om betrokkenheid te vragen.
- o **Voer een follow-up uit en analyseer de volgorde van beslissingen die tot succes hebben geleid.** Deze stap is de eigenlijke evaluatie. Is het gelopen zoals het moest en waar ging het eventueel mis? Wat hier geoefend wordt, is zelfobservatie. Hier moet het kind leren de verantwoordelijkheid te nemen voor hoe het gelopen is. En het zal leiden tot het opnieuw bekijken van een probleem, dat aanpakken en vervolgens die aanpak weer evalueren.

Dr. Willy A.M. Peters, is verbonden geweest aan het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek, een onderdeel van de Radboud Universiteit Nijmegen. Het CBO werd in 1988 opgericht door Frans Mönkcs. Onderwijs aan studenten, onderzoekopdrachten, bijscholing van leerkrachten "specialist in gifted education", ECHA-opleiding. Testen en begeleiding van hoogbegaafde kinderen en volwassenen. Meer informatie via het internet www.socsci.ru.nl/psy/cbo/